

**VERSLAG VAN DE EXCURSIE
OP 12 OKTOBER 1969 NAAR DE
VISVIJVERS TE ZONHOVEN EN DE
TENHAAGDOORNHEIDE, (BELGIË)**

Begunstigd door uitmuntend weer arriveerde onze autobus om kwart voor elf te Zonhoven aan de kerk. Hier waren al een aantal deelnemers met particuliere auto's en stond de beheerder van de door ons te bezoeken reservaten de heer Jos Elsen ons op te wachten. Helaas was hij verhinderd ons te vergezellen doordat de controle op de vogelvangers hem hiertoe geen tijd liet.

Na een zeer kort oponthoud — Prof. van Boven verwelkomde alle deelnemers en speciaal de excursieleider de heer van Geel — vertrokken we per auto naar „Zonhoven Station”, vanwaar we onze tocht te voet vervolgden.

De excursieleider de heer van Geel wijst op enige interessante punten. foto Johns

Direct bij aankomst bij de eerste vijver vloog een watersnip op. Van herfststrek was, vermoedelijk doordat de mist nog niet geheel was opgetrokken, vrijwel niets te bemerken. Op en bij de vijvers werden de volgende vogels waargenomen.

- 3 watersnippen, *Gallinago gallinago*.
- enkele graspiepers, *Anthus pratensis*.
- 1 slobbeend, *Spatula clypeata*.
- 1 wintertaling, *Anas crecca*.
- ± 12 kapmeeuwen, *Larus ridibundus*.
- 1 keep, *Fringilla montifringilla*.

- 1 sijs, *Carduelis spinus*.
- 2 witte kwikstaarten, *Motacilla alba*.
- meerdere vlaamse gaaien, *Garrulus glandarius*.
- 2 roodborstjes, *Erithacus rubecula*.
- 1 winterkoninkje, *Troglodytes troglodytes*.
- 1 fuut, *Podiceps cristatus*.
- 3 tafeleenden, *Nyroca ferina*.
- ± 10 meerkoeten, *Fulica atra*.
- 1 groenpootruiter, *Tringa nebularia*.

Van de eerste vijver was de waterstand erg laag ten gevolge van een doorgebroken dam. Hierdoor was prachtig te zien dat vrijwel de gehele bodem begroeid was met naaldwaterbies (*Heleocharis acicularis*).

In enkele andere vijvers troffen wij drijvend fonteinkruid (*Potamogeton natans*) aan. De dammen rond en tussen de vijvers zijn van zand. Aan de plantengroei was duidelijk te zien dat de grond licht zuur was, er groeide n.l. valse salie (*Teucrium scorodonia*), hengel, (*Melampyrum pratense*), grote ratelaar (*Rhinanthus major*), en kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*).

Op de dammen en in het dennenbos was nog een vrij groot aantal soorten paddestoelen.

We noteerden de volgende soorten:

- nevelzwam, *Clytocybe nebularis*.
- rode russula, *Russula queletii*.
- verblekende russula, *Russula depallens*.
- rossige melkzwam, *Lactarius rufus*.
- witte koraalzwam, *Clavaria cristata*.
- aardappelbovist, *Scleroderma aurantium*.
- krulzoom, *Paxillus involutus*.
- witte schelpjeszwam, *Claudopus variabilis*.
- paarl amaniet, *Amanita rubescens*.
- zwart-groene melkzwam, *Lactarius turpis*.
- dennen-kastanjeboleet, *Boletus badius*.
- fopzwam, *Laccaria laccata*.
- amethistzwam, *Laccaria amethystina*.
- paarse ridderzwam, *Lepista nuda*.
- cantharel, *Cantharellus cibarius*.
- elfenschermpe, *Mycena pura*.
- honingzwam, *Armillaria mellea*.
- gewoon zwavelkopje, *Naematoloma fasciculare*.

Op het pad troffen we een akkeronkruid, dat we hier eigenlijk niet verwachten zouden, n.l. de hanepoot (*Panicum crus-galli*). De oevers en de zijanten van de paden toonden een groot aantal moerasplanten, waarvan sommigen nog bloeiden. Naast elkaar stonden het perzikkruid

(*Polygonum persicaria*) en de waterpeper (*Polygonum hydropiper*). Behalve door de veel slankere bloeiwijze, die ook nog overhangt, is de laatste soort goed te onderscheiden aan de scherpe pepersmaak. We konden constateren dat de scherpe smaak pas na enige tijd doordringt. Men denkt dan al niet met de waterpeper te doen te hebben.

Er stonden veel ex. van de waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*) met de miniatuur parasolletjes. Bij een wat open plek stond de heggeduizendknoop (*Polygonum dumetorum*). Een enkele plant van de melkeppe (*Peucedanum palustre*) stond nog in volle bloei. Geheel of nagenoeg geheel uitgebloeid waren de grote egelskoppen (*Sparganium ramosum*), het leverkruid (*Eupatorium cannabinum*) en het 3-delig tandzaad (*Bidens tripartitus*). De vrucht van deze laatste soort heeft stekels die van weerhaakjes zijn voorzien. Dit maakt dat de zaden makkelijk door dieren in hun vacht worden megedragen en op die manier verspreid. Vaak komt een deel hiervan in het water terecht, waar de vissen er naar happen. Door de weerhaken blijft het in de bek vastzitten en jongere dieren kunnen dan niet eten tot alles is weggerot. Door hun slechte conditie krijgen deze dieren ook nog vaak schimmel.

Op onze ochtend wandeling vonden we de volgende varensoorten:

Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*) in vele fraai ontwikkelde exemplaren. mannetjesvaren (*Polystichum filix-mas*) wat minder in aantal dan de vorige soort. Stekelvaren (*Polystichum spinulosum*) vrij talrijk. Aan de driehoekvorm van het totale blad was deze soort al op afstand te onderscheiden van de vorige. Dubbelloof (*Blechnum spicant*) slechts 3 stuks, helaas zonder vruchtbare bladeren, zodat het kenmerkende verschil in stand van beide bladvormen niet te zien was. Koningsvaren (*Osmunda regalis*), één exemplaar, gelukkig nog met enkele onbeschadigde bladeren. Hieraan was het sporendragende deel goed te onderscheiden. Eikvaren (*Polypodium vulgare*), vonden we in flink aantal op een oude stronk.

Met wat moeite vonden we in een dicht begroeide, vochtige hoek een 4-tal gaspeldoorns (*Ulex europaeus*). Dit is een erg weerbare plant met onbebladerde takken. Op de grote brandnetel (*Urtica dioica*) waren talrijke gal-

len aan de bladvoeten in het bovendeel van de stengels. Dit zijn vermoedelijk de gallen van de galmug *Dasyneura urticae*.

Hoewel we niet willen streven naar een complete opsomming, vermelden we toch nog de forse exemplaren van de grote waterweegbree (*Alisma plantago-aquatica*), de deels nog bloeiende wederik (*Lysimachia vulgaris*), de veelvuldig tussen het riet staande, maar weinig vruchtendragende grote lisdodden (*Typha latifolia*), wolfspoot, blauwe knoop, wilde bert-ram, moerasdroogbloem, enz.

Na een vrij inspannende wandeling, waarbij een aantal van de deelnemers door grote rioolbuizen weer op de weg kwamen, werd per auto de holsteenbron opgezocht. Hier hielden we onze middagpauze en verzamelden we krachten voor de middagwandeling. Tevens konden we een paar zonnebaarden (*Eupomotis gibbosus*) bekijken. Deze soort komt hier, gezamenlijk met nog 2 soorten die eveneens uit Noord-Amerika afkomstig zijn, voor in de vennen. De andere soorten zijn het hondsvijze (*Umbra krameri*) en de dwergmeerval (*Ameiurus nebulosus*). De dieren zijn in de voedselarme wateren terecht gekomen en hebben zich niet alleen gehandhaafd, maar zelfs sterk uitgebreid.

Op onze middagwandeling bezochten we eerst de holstenen. Dit is een 3-tal grillige, zeer grote miocene zandstenen, die in de steentijd door de omwonenden werden gebruikt voor het

Groenpootruiter

foto: E. van Campen

Kruip door, sluip door! foto: W. van Geel-Heijster

slijpen van gereedschappen en wapens. Met het omliggende stukje heide is dit door de gemeente Zonhoven tot een miniatuur reservaatje gemaakt.

Hierna passeerden we een afgraving waar we een prachtig bodemprofiel konden zien. Direct onder de zeer dunne humuslaag was een laag uitgeloozd grijs fijnkorrelig zand en daaronder een donkere laag met veel afzetting van humus en ijzer. Onder deze laag was de oorspronkelijke bodem, d.w.z. het zand van het hoogterras van de Maas.

Vervolgens kwamen we aan de Roosterbeek met een zeer dichte oeverbegroeiing. Deze bestaat overwegend uit wilgen-elzenbroek en wilgen-berkenbroek. Op de oevers zagen we meerdere bruine plekken, die de rijkdom aan ijzer aantoonde. Er was een rijke begroeiing met varen, bitterzoet, enz.

De Holsteen: Miocene zandsteen die blijkens onderzoek nog zeker 10 m diep zit ingegraven. foto Johns.

Via een tunneltje onder de verhoogde spoorlijn bereikten we het natte deel van de Tenhaagdoornheide. De Tenhaagdoornheide is het grootste heidereservaat van de belgische Kempen. Het is gelegen tussen Genk, Houthalen en Zonhoven. Het bestaat uit droge heide op de zandheuvels van het hoogterras van de Maas, en uit natte heide met vennen en laagveen langs de beken.

In verband met het snel verstrijken van de tijd en vanwege de kans op opkomende mist tegen de avond werd de wandeling tot het lage deel beperkt. Bij de grote verlandende veenplas ging een groepje ruiters te water, hetgeen een aardig gezicht opleverde. De zuurgraad van het water in dit ven is ± 6 , terwijl een meting op de excursie uitgevoerd in het veenmos pH 4 als uitkomst gaf.

Het schrale riet vertoonde vele sigarengallen (*Lipara lucens*), dit in tegenstelling tot het goed uitgegroeide riet dat we 's ochtends zagen. We troffen in de vochtige oever de dopheidegemeenschap met klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) beenbreuk (*Narthecium ossifragum*), en ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*). Door de late tijd van het jaar waren de planten wel uitgebloeid, maar toch nog te vinden.

Iets verder, meer in het verlandende deel vonden we diverse soorten veenmos (*Sphagnum* sp.). Ook vrij veel gagelstruiken (*Myrica gale*) met vruchten, lavendelheide (*Andromeda polifolia*) deels nog met bloemen. Ook veen-

Kijken, luisteren en discussiëren.

foto W. van Geel-Heijster

bessen (*Vaccinium oxycoccus*) met vele grote rode bessen.

Voor de oever stond de kleine egelskop (*Sparganium simplex*) in enkele exemplaren. Wat verder van de oever troffen we de associatie van de witte snavelbies met (*Rhynchospora alba* en *Rh. fusca*) witte en bruine snavelbies en moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*). Op onze terugweg viel op droge plekken de rijkdom aan korstmossen tussen de struikheide op. Hier werd ook de heidespurrie (*Spergula vernalis*) aangetroffen.

Vrijwel aan het eind van de wandeling troffen we een jonge egel, die wat verloren op een vrij nat terrein rondliep. Aanvankelijk was het dier erg schuw, maar spoedig verdween de schuwheid en keek het dier vrijmoedig rond naar de vele mensen rond om hem heen.

Teruggekomen bij de Holsteenbron werd afscheid genomen van de automobilisten die zelfs van Leuven en Nijmegen voor deze excursie waren overgekomen.

Prof. van Boven nam tenslotte het woord om de heer van Geel hartelijk te danken voor de instructieve wijze waarop hij de deelnemers aan deze najaarsexcursie van het vennengebied met zijn unieke flora en fauna heeft laten genieten. Dank zij het voorbereidend werk door de heer en mevrouw van Geel kon op elke uitgestippelde wandeling een maximum aan interessante planten bekeken worden!

FORSCHUNGSSTATION HAUS WILDENRATH

Op 18 oktober j.l. vond te Wildenrath (± 8 km ten oosten van Vlodrop) de opening plaats van het „Forschungsstation Haus Wildenrath“. Dit station is bedoeld als een basis voor veldonderzoek op vooral biologisch, geologisch, bodemkundig en geografisch gebied. Voorlopig zijn twee kleine vertrekken voor dit doel ingericht en van eenvoudig equipment voorzien. Voor 4 onderzoekers is er overnachtingsmogelijkheid; een uitbreiding, die overnachten door groepen mogelijk zal maken, staat op het programma.

De oprichting, in het kleine „Naturlehrpark Haus Wildenrath“ in het zuidelijk deel van het grote „Naturpark Schwalm-Nette“, kon plaats vinden door een samenwerking tussen particulieren en gemeentelijke, provinciale en landelijke overheidsinstanties. Als gebruikers wordt in de eerste plaats gedacht aan onderzoekers en studenten van universiteiten en hogescholen.

Omtrent het „Naturlehrpark“ is een serie fraaie wetenschappelijke gidsen in voorbereiding. Deel 4 van deze serie, „Führer zum pflanzenkundlichen Lehrpfad“, is reeds in 2e druk verschenen (D.M. 4,80) en te verkrijgen bij de Hauptgeschäftsstelle des Vereins Linker Niederrhein, Krefeld, Karlsplatz 14 of via de boekhandel. Overwogen wordt een volgende druk van deze gids tweetalig uit te geven.

Een overzicht van de resultaten der tot op heden in dit Naturlehrpark gedane onderzoeken, o.a. uitgegeven als Bd. 4 van de Schriftenreihe des Landkreises Erkelenz, geeft een samenvatting van de bovenbedoelde gidsen (met apart kaartenmapje D.M. 7.50).

Informatie omtrent gebruik van het veldstation verschaft dr. F. W. Dahmen, 52 Siegburg 1, Kningelbach 30.

Nadere kennismaking met het gehele, zo aantrekkelijke gebied van het Naturpark Schwalm-Nette, gelegen langs de nederlandse grens tussen Tegelen en Vlodrop, kan plaats vinden met behulp van een vijftal wandelkaartjes met beschrijvingen. Deze zijn uitgegeven door het „Zweckverband Naturpark Schwalm-Nette“, terwijl ook door ANWB/ADAC een speciale touristische route door dit gebied is samengesteld.